

РЕЦЕНЗІЇ

ARCHEOLOGIA POLSKI
SRODKOWOSCHODNIEJ.—

Lublin — Chelm—Zamosc, 1996.— Т. I.—
1977.— Т. II.

С. С. Березанська, С. П. Сегеда

1996 р. Люблінське відділення Наукового товариства польських археологів започаткувало нове археологічне видання — щорічник «Археологія Центрально-Східної Польщі», головним редактором якого є відомий фахівець-археолог Ян Гурба. Завданням цього видання є надання швидкої якомога повної інформації про археологічні дослідження на теренах п'яти південно-східних воєводств: Б'яльсько-Подляського, Хелмського, Люблінського, Тернобжезького та Замойського, частина котрих межує з Україною. Цьому задуму і підпорядкована структура щорічника, яка відображає широкий спектр археологічного життя окреслених регіонів — від інформації про підсумки розкопок минулого польового сезону і результати досліджень окремих пам'яток до рецензій і хроніки наукових зібрань (конференцій, семінарів тощо). На сьогодні вийшло друком 2 томи цього видання, що дає змогу підвести деякі підсумки.

Загалом, задум безумовно вдався. Почнемо з того, що рецензовані праці мають великий, зручний для читання формат (20×30) і, головне, супроводжуються гарними ілюстраціями, де більша частина знахідок зображена в натуральну величину. Вже ця обставина зумовлює велику інформаційну цінність матеріалів і, незалежно від рівня їхньої інтерпретації, значно розширює джерелознавчу базу археологічних студій даного регіону Польщі. Слід також відзначити і надзвичайну скрупульозність, з якою фіксуються всі, хто брав участь в розкопках, і організації, котрі сприяли їхньому проведенню — те, чого, на жаль, часто бракує іншим виданням.

Зміст обох томів відображає загальний стан археологічної науки в Центрально-Східній Польщі, його плюси та мінуси. Безумовно позитивним є наявність великої кількості фахівців-археологів, значну частину котрих складають випускники Люблінського університету ім. М. Кюрі-Склодовської. Отже, кафедра польської археології згаданого навчального закладу належним чином відповідає своєму призначенню — підготовці кадрів. З іншого боку, матеріали, вміщені в рецензованих виданнях, свідчать про недостатню кількість масштабних стаціонарних розкопок, підпорядкованих вирішенню конкретних, заздалегідь поставлених завдань.

Природно, що оцінка всіх статей та повідомлень, які дуже відрізняються між собою за розмірами та змістом, — неможлива, та й не потрібна. Тож обмежимося характеристикою найважливіших результатів представлених досліджень. Відзначимо, що, за традицією, матеріали подано в хронологічній послідовності, починаючи з палеоліту і закінчуючи раннім середньовіччям.

Значна частина публікацій, вміщених в обох томах, присвячена культурам шнурової кераміки та тшинецькій, які посідають особливе місце серед старожитностей Південно-Східної Польщі. Заслугує на увагу стаття А. Закостельної та Я. Гурби (т. 1, с. 9—11), що вносить багато нового в дослідження могильників, залишених носіями волинсько-любельської групи пам'яток культури розписної кераміки. Це саме стосується і публікації А. Закостельної, присвяче-

© С. С. БЕРЕЗАНСЬКА, С. П. СЕГЕДА, 1999

ної одному з таких могильників поблизу с. Чижов (т. 2, с. 11—15): розкопаний повністю, він дає змогу реконструювати планування поховань, які відзначаються дуже багатим інвентарем (кераміка, вироби із кременю, кістки, міді тощо).

Цікава інформативна стаття Б. Баргель та Є. Лібери про копальню кременя в Новому Рахові, яка істотно доповнює уявлення про крем'яну індустрію культур шнурової кераміки (т. 2, с. 35—49).

Відзначимо також повідомлення М. Флорека та Х. Тарас про поховальний комплекс тшинецької культури в Дагожові (т. 1, с. 63—65). Вміщені в ньому матеріали наводять на дещо несподівані і не зовсім зрозумілі аналогії з поховальним обрядом білопотоцької групи комарівської культури.

Привертає увагу ґрунтовна стаття С. Чолека, присвячена лужицькій культурі Люблінщини (т. 2, с. 211—226). Очевидно, слід погодитись з думкою автора про безпідставність віднесення всіх пам'яток кінця доби бронзи — початку залізного віку на цій території до даної культури. Це стосується і висновків про культурну своєрідність Люблінщини в 4—5 періодах доби бронзи.

Обидва томи містять нову інформацію про підсумки досліджень пам'яток «масломенчської» групи (II—V ст. н. е.), які тривалий час проводить А. Коковський. Наведені тут дані, безумовно зацікавлять тих фахівців, які вивчають проблему походження та розвитку черняхівської культури.

Цікавою є стаття Ю. Кменцинського про Г. Коссіну (т. 1, с. 157—161), що містить об'єктивний аналіз наукового доробку цього німецького вченого. Автор висловлює негативне ставлення до націоналістичних тенденцій його праць. Разом з тим, він відзначає й позитивні риси його діяльності. Так, Г. Коссіна повніше, ніж інші вчені застосовував міждисциплінарний підхід для висвітлення індоєвропейської проблематики. Зокрема, він широко залучав антропологічні дані.

Що ж до антропологічних матеріалів, вміщених у рецензованих томах, то вони походять з поховальних пам'яток широкого хронологічного діапазону — від доби неоліту до пізнього середньовіччя. Так, В. Козак-Зихман, що вже тривалий час плідно працює на ниві історичної антропології Південно-Східної Польщі, навела підсумки антропологічних досліджень неолітичної людності Люблінщини (т. 1, с. 235—237). За її даними, на сьогодні обстежено кісткові рештки 196 осіб з неолітичних поховань цього регіону, що дало змогу визначити статеві-вікові характеристики, а в багатьох випадках провести краніологічні виміри та визначити зріст. Цікаві висновки містить стаття В. Козак-Зихман та Є. Гауди, присвячена антропологічному вивченню скелетних решток людей з 18 поховань культури розписної кераміки (т. 2, с. 245—253). Попри певну фрагментарність обстежених матеріалів, зумовлену поганою збереженістю кісток, отримані дані мають велике наукове значення, оскільки на сьогодні фізичний тип носіїв цієї культурно-історичної спільноти, вивчений явно недостатньо. Досить детальну, хоча й далеко не повну інформацію про кісткові рештки людей з 16 поховань «масломенчської» групи, отриманих під час розкопок 1994—1995 рр., містить стаття П. Домбровського та Я. Щуровського (т. 1, с. 91—93). Автори зосередили увагу на вивченні статево-вікових характеристик та неметричних ознаках будови черепа. Не можна не відзначити і публікацію М. Римкевіч, присвячену антропологічній характеристиці пізньосередньовічних поховань: так, на черепі 55-річного чоловіка виявлено сліди штучної трепанації, наочне уявлення про яку дає гарно виконана ілюстрація (т. 1, с. 209—211). Уважне ставлення до антропологічних даних, навіть обмежених у кількісному відношенні, є, безумовно, позитивною рисою рецензованих праць.

В обох томах вміщено досить об'ємні матеріали, присвячені 50-річчю кафедри польської археології Люблінського університету ім. М. Кюрі-Склодовської. Вони включають історичну довідку про діяльність цього, добре знаного в Україні, археологічного осередку (Я. Гурба), а також інформацію про історію та стан досліджень пам'яток доби палеоліту (Є. Лібера), неоліту (Й. Ногай-Хахай), енеоліту (А. Закостельна), неоліту та раннього металу (А. Кошко), епохи бронзи та початку епохи заліза (Х. Тарас), тшинецької культури (С. Березанська), передримської та римської доби (А. Коковський), раннього середньовіччя (В. Шиманський, С. Ночек-Живкова), пізнього середньовіччя та найновіших часів (А. Розвалка). Подано бібліографічний перелік праць, який буде корисним у процесі подальших досліджень пам'яток даних епох.

Високо оцінюючи рецензовані видання, дозволимо собі висловити деякі зауваження.

По-перше, на наш погляд, кожний наступний том доцільно супроводжувати узагальнюючою статтею, де б в стислій формі підводились підсумки щорічних археологічних розкопок у окреслених регіонах Польщі. Очевидно, це міг би зробити головний редактор.

По-друге, враховуючи багатозаровість багатьох археологічних пам'яток, варто ввести в практику подібних видань хронологічний та культурний покажчик. Без такого покажчика багато цінної інформації або губиться в чужих текстах, або їх досить важко знайти.

По-третє, переважна більшість публікацій присвячена пам'яткам тих регіонів, які межують з Україною та Білоруссю. Вони так чи інакше стосуються історико-культурної проблематики Східної Європи. Враховуючи цю обставину, можливо, було б доцільним подавати резюме не тільки англійською, а й принаймні однією із східнослов'янських мов.

Ці зауваження мають характер побажань, котрі жодною мірою не впливають на позитивну оцінку рецензованих праць. Попри багатоплановість публікацій і неоднорідність авторського колективу, вони підготовлені на достатньо високому професійному рівні. Участь молодих дослідників у написанні статей і повідомлень стала хорошою школою для них, а редакційна діяльність упорядників томів сприятиме підготовці майбутньої наукової зміни.

Безсумнівно, українські вчені, яким дуже близька висвітлювана проблематика, з великою зацікавленістю сприймуть появу нового видання своїх польських колег. Побажаємо ж йому довгого життя і постійного вдосконалення.

Одержано 15.07.98.

Пряхин А. Д. МОСОЛОВСКОЕ ПОСЕЛЕНИЕ ЭПОХИ ПОЗДНЕЙ БРОНЗЫ.— Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1993.—Кн. 1.— 108 с., илл.; МОСОЛОВСКОЕ ПОСЕЛЕНИЕ МЕТАЛЛУРГОВ-ЛИТЕЙЩИКОВ ЭПОХИ ПОЗДНЕЙ БРОНЗЫ.— Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1996.— Кн. 2.— 176 с., илл.

В. В. Отрощенко, Л. А. Черних

У вивченні пам'яток зрубної спільноти сталася помітна подія: монографічно видано найбільше з досліджених поселень — Мосолівське. Селище знаходиться на мисовому виступі лівого берега р. Бітюг в Аннинському р-ні Воронежської обл., тобто практично у географічному центрі поширення пам'яток зрубної спільноти Дніпро-Волзького ареалу. Таке розташування робить Мосолівське поселення пам'яткою реперною, опорною, як для східних, так і західних регіонів спільноти. Виходячи з великого обсягу накопаного матеріалу і необхідності комплексної подачі речей, автор свідомо взяв курс на багатотомне видання пам'ятки. Тож над ним не тяжіло обмеження публікації певною кількістю друкованих аркушів, яке мало місце при виданні аналогічної за тематикою монографії С. С. Березанської¹.

У першій книзі подається історія дослідження (розділ 1), характеристика та

© В. В. ОТРОЩЕНКО, Л. А. ЧЕРНИХ, 1999